

FEBRUARI
2015

Svensk sjuksköterskeförening om...

FAMILJEFOKUSERAD OMVÅRDNAD

En familj utgörs av en självdefinierad grupp och familjefokuserad omvårdnad innebär att man inom vård och omsorg fokuserar på familjens betydelse för personens/patientens upplevelse av ohälsa och sjukdom. Det finns två sätt att förstå familjefokuserad omvårdnad, familjecentrerad och familjerelaterad. I familjecentrerad omvårdnad ses familjen som ett system och i familjerelaterad omvårdnad är personen/patienten i centrum för vård och omsorg men hänsyn tas till hans sociala sammanhang. Eftersom familjens alla medlemmar påverkar varandras liv och hälsa kan det vid vissa tillfällen inom vården krävas att familjen betraktas som en enhet.

Familjen som begrepp och system

Vad som utgör en familj kan beskrivas på olika sätt. Under de senaste decennierna är kärnfamiljen, eller de som delar hushåll, inte längre den självklara familjebildningen. Mångfalden av familjer gör att begreppet familj har fått flera betydelser. Den definition av familj som används inom familjefokuserad omvårdnad har en emotionell utgångspunkt och fokuserar på de känslomässiga band som finns mellan olika personer. Definitionen innebär att en familj utgörs av en självdefinierad grupp av personer, som inte nödvändigtvis är förbundna genom blodsband eller lag men som känner sig som en familj (Whall, 1986). Utifrån detta är det alltså familjen själv som bestämmer vilka som ingår i familjen. I dagligt tal kan man säga att familjen är de som de säger sig vara (jmf. Wright & Leahey, 2013). I en sådan definition ryms flera typer av familjer, till exempel samkönade familjer, storfamiljer och även utvidgade familjer till exempel familjer som inkluderar far- och morföräldrar. Andra betydelsefulla personer kan också vara medlemmar av den självvalda familjen, som till exempel grannar och vänner. I denna definition kan även familjemedlemmar väljas bort av den eller de som definierar sin familj. Familjen kan omskapas och variera beroende på situationen (Hatrack & Lindsey, 1995). Detta medför att familjen som enhet ständigt förändras.

Familjen kan förstås som ett system där förändringar i en del påverkar övriga delar. Denna förståelse vilar på kunskapen om att alla individer konstant befinner sig i ett sammanhang med andra människor och att när människor är inkluderade i varandras liv kommer en förändring av livssituation hos en person att påverka livet för de andra. Förändringen kan ske i både positiv och negativ bemärkelse. När någon i familjen bidrar med positiva influenser kommer detta att påverka hela familjen på ett positivt sätt, likväl som att ohälsa och sjukdom hos en familjemedlem kan påverka hela familjen. Denna ömsesidighet medför till exempel att om den person i familjen som har en sjukdom mår bra, så mår även den närstående bra och vice versa (Wright & Leahey, 2013). Familjen kan alltså bidra till minskat lidande, förbättrad hälsa och ökat välbefinnande för samtliga som ingår i familjen. Det kan även vara det omvända förhållandet, det vill säga att familjen kan bidra till ökat lidande, försämrad hälsa och illabefinnande för familjens medlemmar. Det finns olika negativa omständigheter, till exempel våld i nära relationer som kan påverka alla familjens medlemmar negativt. Familjens betydelse är därför inte alltid enbart en tillgång.

Förståelsen för familjen i ett systemiskt perspektiv betyder att det finns kunskap om att familjen befinner sig i en rörelse mellan förändring och balans, stagnation och dynamik eller trygghet och osäkerhet. I möten med familjer inom vård och omsorg är det en fördel att ha kunskap om att familjer förändras. Förändringar som kan medverka till att skapa ytterligare möjligheter, resurser och lösningar på problem.

Familjefokuserad omvårdnad som vilar på ett systemiskt förhållningssätt benämns *familjecentrerad* omvårdnad, det vill säga familjen ses som ett system där samtliga medlemmar utgör var sin del, som tillsammans blir större än summan av delarna. Den andra typen av familjefokuserad omvårdnad benämns *familjerelaterad* omvårdnad, det vill säga antingen sätts personen/patienten eller den närstående i centrum, och övriga utgör kontext. Familjerelaterad omvårdnad är vanligt förekommande inom vård och omsorg, där är personen som är sjuk och/eller behöver vård och omsorg i centrum, och hänsyn tas till personens/patientens sociala sammanhang.

Den familjerelaterade omvårdnaden och den familjecentrerade omvårdnaden ska ses som varandras komplement. Utmaningen är att avgöra vilken omvårdnad som är mest adekvat i den givna situationen. Det familjecentrerade förhållningssättet bör få ett större utrymme inom vård och omsorg än vad som är fallet idag, särskilt vid långvariga och svåra sjukdomstillstånd och vid rehabilitering inom vård och omsorg (Benzein, Hagberg & Saveman, 2014).

Samskapad vård

I svensk vård och omsorg spelar familjen en betydande roll som ett komplement till den vård och omsorg som samhället erbjuder. Närstående förväntas ofta vara en vårdgivarresurs i den offentliga vården, både som informationskälla under vårdtiden och som anhörigvårdare i hemmet efter utskrivning. Ötliga är de forskningsresultat som visar hur anhöriga blir utmattade och upplever vården av sin familjemedlem som en börda (t.ex. Nolan m.fl., 2003). Om fokus enbart läggs på personen som är sjuk kommer resten av familjen i

bakgrunden och om enbart en närstående fokuseras kommer övriga familjemedlemmar, inklusive personen som är sjuk, att komma i bakgrunden. I många sammanhang inom vård och omsorg är detta förhållningssätt alltså inte tillräckligt. Om vård- och omsorgspersonalen möter familjen som en enhet, kan detta bidra till att familjemedlemmarna inbjuds och tillåts vara delaktiga i probleminentifiering, problemlösning och beslut som påverkar de enskilda familjemedlemmarnas hälsa och livssituation. Därmed samskapas en vård där allas kompetens och familjens unika resurser tas tillvara.

Professionellt förhållningssätt

Familjecentrerad omvårdnad innebär en utveckling av sjuksköterskans förhållningssätt och relation till personen/patienten och hans familj. Sjuksköterskans egna föreställningar om professionen kan behöva utmanas och förändras eftersom familjecentrerad omvårdnad bygger på en systemisk, icke hierarkisk relation som karaktäriseras av ömsesidighet. Sjuksköterskan och familjen har olika kompetenser om hur hälsa kan bevaras och om hur hälsoproblem kan hanteras och både sjuksköterskan och familjen tar med sig sina styrkor och resurser in i relationen. För att ett icke hierarkiskt möte på systemisk grund ska uppstå fordras att såväl patient och övriga familjemedlemmar, som sjuksköterskan, är jämbördiga delaktiga parter som i dialog får kunskap om varandras föreställningar och kompetenser. Ingen har tolkningsföreträde över de andras upplevelser och allas kompetenser ges lika stor betydelse (Benzein, Hagberg & Saveman, 2012).

Hälsostödande familjesamtal är en omvårdnadsåtgärd inom den familjecentrerade omvårdnaden. Grundstrukturen är att genomföra tre samtal med familjen, skicka ett avslutande brev och göra en uppföljning. Ofta genomförs samtalen med två samtalsledare. Genomförandet är väglett av erfarenheter från ett stort antal samtal med familjer som lever med ohälsa och samtalen kan användas vid alla sjukdomstyper eller diagnoser. Det är familjen själv som bestämmer vilka personer som ska närvara vid samtalen. Syftet med hälsostödande familjesamtal är att möjliggöra förändring, att individer och familjer kan utveckla nya alternativa föreställningar, idéer och innebörder i relation till att leva med ohälsa. I samtalens inledning diskuterar familjen och samtalsledarna syftet och ramarna för samtalen och tydliggör allas förväntningar på samtalen och varandra. Samtalsledarna inbjuder sedan varje familjemedlem att berätta hur hen upplever familjens nuvarande situation. Samtliga familjemedlemmar lyssnar till alla berättelser och inbjuds att reflektera över varandras berättelser. Tillsammans med familjen prioriteras sedan vad som är mest angeläget för familjen att tala om. Därefter identifieras vilka föreställningar som framkommit i berättelserna och hur de påverkar den aktuella situationen. Samtalsledarna ställer frågor för att skapa reflektion, till exempel cirkulära frågor. Dessa frågor kan hjälpa familjen att se samband mellan sina föreställningar, upplevd problematik och förmåga att hantera situationen. Frågorna fokuserar på att frigöra familjens resurser, både inom och utom familjen. På så sätt kan samtalen ledas i riktning mot familjernas välbefinnande. Samtalen avslutas med ett brev som innehåller en återkoppling på genomförda samtal samt sjuksköterskornas reflektioner och iakttagelser. En uppföljande intervju med familjen hjälper familjen och sjuksköterskorna att se vad hälsostödande familjesamtal haft för värde.

Litteratur

Benzein E., Hagberg M. & Saveman B-I. (2012). Att möta familjer inom vård och omsorg. Lund: Studentlitteratur.

Benzein E., Hagberg M. & Saveman B-I. (2014). Familj och sociala relationer, I: Friberg F. & Öhlén J. (red.) *Omvårdnadens grunder – Perspektiv och förhållningssätt*. Lund: Studentlitteratur, ss. 69-88.

Hartrick G.A. & Lindsey A.E. (1995). The lived experience of family: a contextual approach to family nursing practice. *Journal of Family Nursing*, 1, 148-170.

Nolan M., Lundh U., Grant G. & Keady J. (2003). *Partnerships in Family Care: Understanding the Caregiving Career*. Maidenhead, UK: Open University Press.

Whall A. (1986). The family as the unit of care in nursing: A historical review. *Public Health Nursing*, 3, 240-249.

Wright L.M. & Leahey M. (2013). *Nurses and families. A guide to family assessment and intervention*, (6: th Ed). Philadelphia: FA Davis.

SVENSK SJUKSKÖTERSKEFÖRENING Baldersgatan 1 114 27 Stockholm
Tel vx 08 412 24 00 info@swenurse.se www.swenurse.se

Stärker sjuksköterskans profession

Svensk sjuksköterskeförening är sjuksköterskornas professionella organisation. Vi företräder professionens kunskapsområde med syfte att främja forskning, utveckling, utbildning samt kvalitetsutveckling inom vård och omsorg. Alla legitimerade sjuksköterskor och sjuksköterskestuderande kan bli medlemmar. www.swenurse.se